

DĚJINY
POLITICKÉ FILOZOFIE

Utopie

Thomas More

KAROLINUM

UTOPIE

Tomas More

Z latinského originálu přeložil a poznámkami doprovodil Bohumil Ryba,
doslov napsal Matouš Jaluška, odborná konzultace Jiří Hejlek

Edici Dějiny politické filozofie řídí Milan Znoj a Jakub Jinek

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Praha 2024

Redakce Alena Jirsová

Grafická úprava Zdeněk Ziegler

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání třetí, v Nakladatelství Karolinum první

© Univerzita Karlova, 2024

Translation © Bohumil Ryba (heirs), 2024

Afterword © Matouš Jaluška, 2024

ISBN 978-80-246-4793-7

ISBN 978-80-246-5379-2 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

PŘEDMLUVA MOROVA
(V PODOBĚ DOPISU PETRU AEGIDIOVI) /7

MOROVY UTOPIE KNIHA PRVNÍ
ŘEČ ZNAMENITÉHO RAFAELA HYTHLODAIA
O NEJLEPŠÍM STAVU STÁTU /13

MOROVA UTOPIE KNIHA DRUHÁ
O OSTROVĚ UTOPII OBECNĚ /49
 O městech a zvláště o Amaurotu /54
 O úřadech /57
 O zaměstnáních /58
 O společenských vztazích /63
 O cestování utopijských /68
 O otrocích /87
 O vojenství /95
 O náboženství utopijských /104
 Závěr /115

DOSLOV: KAŽDÉMU VŠÍM A VŽDYCKY /121
REJSTŘÍK /153

Thomas More¹ vzkazuje Petru Aegidioví² pěkné pozdravení.

Skoro se stydím, drahý Petře Aegidie, že téměř po roce Ti posílám rukopis této knížky o utopijském státě, který jsi nepochybně očekával do šesti neděl. Vždyť jsi věděl, že mi byla při tomto díle ušetřena námaha látkové invence a že jsem nijak nemusil přemýšlet ani o jeho uspořádání, maje za úkol jenom opakovat to, co jsem zároveň s Tebou slyšel vypravovat u Rafaela.³ Proto také, ani pokud jde o formu, nemohla mi vzniknout námaha, protože již výrazové prostředky jeho řeči nemohly být zvláště vybrané – jednak totiž šlo o projev nenadálý a nepřipravený, jednak jeho původce není, jak je Ti známo, stejně hluboce vzdělán v latině, jako je v řečtině. A tak čím více se má řeč přiblíží k jeho nehledané prostotě, tím bližší bude pravdě, a tentokrát jenom o tu mám a musím pečovat.

Přiznávám, milý Petře: tím, že jsem vše to našel již připraveno, byl mi uspořen tak veliký kus práce, že na mne nezbyla námaha téměř žádná; jinak vymýšlení celé věci, stejně jako její uspořádání, bylo by i od člověka, který by neměl nadání docela chatrné a nebyl úplně neučený, vyžadovalo značně času a práce. Kdyby se po mně žádalo, abych o sdělené látce psal nejenom pravdivě, nýbrž i výmluvně, to bych nebyl býval do-

¹ Thomas More (latinizovaným jménem Morus), anglický humanista, právník a diplomat (1478–1535).

² Méně významný holandský humanista Peter Gilles (latinizovaným jménem Aegidius, tj. Jilij) z Antverp (1486–1533) vydal z popudu slavného Erasma Rotterdamského první vydání Morovy *Utopie* v Lovani v tiskárně Dětricha Martense z Aelstu v prosinci 1516.

³ O smyšlené postavě Rafaela Hythlodai viz v textu str. 29. Vlastní jméno utvořil More z řeckého hythlos (tlach, žvást) a daios (zkušený, znalý), tedy asi Prášil.

kázal ani vynaložením jakkoli dlouhého času nebo jakkoli veliké námahy.

Když mi však byly v tomto případě uspořeny starosti, kterým by bylo bývalo třeba věnovat tolik úsilí, a zbylo na mne jenom to, abych prostě vypsal, co jsem slyšel, nevyžadovala si věc nijakého zaneprázdnění. Ale k tomu, abych toto nijaké zaneprázdnění uskutečnil, zůstavovala mi jinaká zaneprázdnění téměř ještě méně než vůbec nějakou volnou chvíli. Zatímco se vytrvale účastním veřejných záležitostí, dílem jako řečník, dílem jako posluchač, zatímco jedny spory přivádím ke konci jako smírce, druhé rozhoduji jako soudce,⁴ zatímco venku věnuji téměř celý den lidem cizím, zbytek domácím, pro mne samého, to jest pro literární práci, nevybývá nic. A když se vrátím domů,⁵ musím rozprávět s manželkou,⁶ žvatlat s dětmi,⁷ hovořit se služebníky – to vše počítám mezi zaneprázdnění, protože vše to je nezbytné; opravdu je to nezbytné, nechceš-li být cizincem v svém domě, a všemožně se musíš snažit o to, aby ses těm, které učinil průvodci tvého života přírodní zákon nebo náhoda nebo tvá volba, osvědčil bytostí co nejpříjemnější, po případě abys je přílišnou vlídností nekazil nebo shovívavostí si nenadělal ze služebníků pány.

Uprostřed toho, co jsem pověděl, míjí den, měsíc, rok: kdy tedy mám psát? A to jsem se ještě vůbec nezmínil o spánku ani o jídle, které mnohým lidem odnímá neméně času než spánek sám, zabírající pro sebe bezmála polovici života. Vskutku pro sebe získávám jenom tolik času, kolik ho ukrádám spánku a jídlu. A poněvadž ho je poskrovnu, jen zvolna, poněvadž však přece je nějaký, konečně jsem dopsal a mohu Ti, milý Petře, poslat Utopii, abys ji přečetl, a jestliže mi něco uniklo, abys mi připomněl. Ačkoli totiž po této stránce nemám k sobě úplnou nedůvěru (kéž bych do té míry něco znamenal nadáním a vědomostmi, jako mě posud nijak neopouští paměť!),

⁴ More byl od r. 1510 jedním z londýnských podsudí (undersheriffs).

⁵ More bydlil tehdy ve vnitřním Londýně v ulici Bucklersbury (blíže Mansion House).

⁶ Miněna druhá manželka Morova Alice, s níž se oženil r. 1511.

⁷ Morovy čtyři děti, tři dcery a syn, pocházely vesměs z prvního manželství s Jane, rozenou Coltovou: Margaret (*1505), Elizabeth (*1506), Cecily (* 1507), John Clement (*asi 1509).

ale přece nespolehám na sebe tou měrou, abych myslel, že mi nemohlo nic z paměti vypadnout. Vždyť i můj chlapec Jan Kliment,⁸ který, jak víš, byl spolu s námi – dbám totiž o to, aby nikdy nechyběl při rozmluvě, z níž by mohl být nějaký užitek, poněvadž od tohoto osení, kterým počal v latinské i řecké vzdělanosti rašit, slibuji si jednou znamenitou úrodu –, uvedl mě do nemalých rozpaků: kdežto totiž, pokud si vzpomínám, vypravoval Hythlodaios, že ten amaurotský⁹ most, který vede přes řeku Anydrus,¹⁰ má do délky pět set kroků, můj Jan tvrdí, že se musí dvě stě kroků slevit a že tam ta řeka není širší než tři sta kroků. Prosim Tě, aby ses na tuto podrobnost rozpomněl. Jsi-li totiž téhož názoru jako Jan, i já přisvědčím a doznám, že jsem se omýlil; pakli se nebudeš moci rozpomenout, nechám platit, jak jsem napsal, to, co si podle svého zdání sám pamatuji. Neboť jako se co nejvíce vynasnažím, aby v knize nebylo nic nepravdivého, tak v případě pochybnosti spíše budu opakovat lež, než bych sám lhal, protože raději volím být věrný než moudrý.

Bylo by ovšem snadné vyléčit tuto nemoc, jestliže by ses na to vyptal Rafaela samého, buď osobně nebo listem. A bude to tuším nutné i pro jinou tísnivou potíže, která mě postihla – nevím, zda více mou vinou či Tvou či Rafaela samého.

Nepřipadlo totiž na mysl ani nám, abychom se tázali, ani jemu, aby pověděl, v které končině onoho Nového světa Utopie leží. A věru nevím, co bych za to ze svého skrovného jmění dal, aby to nebylo bývalo opominuto.

Vždyť jednak se skoro stydím za to, že nevím, v kterém moři je ostrov, o kterém toho tolik vykládám, jednak jsou u nás jeden nebo dva lidé, ale nejvíce jeden, muž zbožný a povoláním bohoslovec, který plane podivuhodnou touhou navštívit Utopii, ne snad z liché a zvědavé choutky po zhlédnutí něčeho neznámého, nýbrž aby chránil a šířil naše náboženství, které tam šťastně vzniklo. K náležitému uskutečnění toho se rozhodl postarat předem o to, aby tam byl od papeže poslán a dokonce

⁸ Morův synek byl tedy v době předpokládané smyšlené rozmluvy teprv asi šestiletý. Ač se učil latinsky a řecky již v nejútlejším věku, nedosáhl v humanistické účelnosti vysoké úrovně své nejstarší sestry Markéty, pravé dědičky Morova ingenia.

⁹ Viz níže pozn. 66.

¹⁰ Viz níže pozn. 69.

zřízen jako biskup utopijský, a nedal si v tom záměru bránit potíží, že ho to bude stát pěkné prosby,¹¹ aby takového církevního úřadu dosáhl. Ba přímo za svaté pokládá takovéto ucházení, které se nezrodilo z touhy po důstojenství nebo po zisku, nýbrž jen z důvodu zbožnosti.

Proto Tě, milý Petře, prosím, aby ses osobně, můžeš-li tak učinit bez nepohodlí, anebo nepřímou dopisem obrátil na Hythlodaia a tak způsobil, aby v tomto mém díle ani nebylo obsaženo nic nepravdivého, ani nechybělo nic pravdivého. A snad by věci prospělo, kdybys mu přímo ukázal rukopis. Neboť ani nikdo jiný na to stejnou měrou nestačí, aby opravil, bylo-li v čem pochybeno, ani on sám to nemůže provést jinak, než přečte-li si, co jsem napsal. Rozhodl-li se jednou sám svěřit výsledky svých námah písemnému zpracování, snad by nechtěl – a najisto bych to nechtěl ani já –, abych svým zveřejněním utopijského státu setřel pel a půvab novosti toho, co on vymyslel.

Ostatně, abych mluvil po pravdě, ani sám u sebe nejsem rozhodnut, zda vůbec knihu vydám. Vždyť chuti lidské jsou tak rozličné, povahy některých tak mrzoutské, myslí tak nevďěčné a úsudky tak zvrácené, že se, jak se zdá, mnohem šťastnějšího zacházení dostává těm, kdo v spokojené veselosti hovějí svému genu, než těm, kdo se sžírají starostmi, aby vydali něco, co by jiným, byť nad tím ohrnovali nos nebo jinak projevovali nevďěčnost, mohlo být buď k užitku, nebo k potěšení. Velmi četní neznají literaturu, mnozí jí opovrhují. Nevzdělanec odvrhne jako nesrozumitelné vše, co není docela nevzdělané. Mudrlanti se odvracejí jako od triviálního ode všeho, co se nehemží zastaralými výrazy. Některým se líbí jen výtvoř starověké, většinou toliko výtvoř vlastní. Jeden je tak chmurný, že nepřipouští žertů, druhý tak nevtipný, že nesnáší vtipů. Některí jsou tak ploskonosí, že se každého delšího čenichu bojí jako vztekly pes vody. Jiní jsou tak vrtkaví, že něco jiného schvalují, když sedí, a něco jiného, když stojí. Ti sedí v krčmách a mezi doušky z pohárů pronášejí úsudky o spisovatelských talentech a nesmírně autoritativně odsuzují, jak se jim právě

¹¹ Tak napodobím v této ironické pasáži jemnou Morovu hříčku, která je v latině mezi napsaným *sit illi precibus impetrandum* a očekávaným, ale úmyslně nevy-sloveným *precio impetrandum*.

zlíbí, škubající každého za jeho spisy jako za srst, sami zatím jsou zcela bezpeční, a jak se říká, „mimo dostřel“, protože jsou tak hladcí a ze všech stran vyholení, že nemají ani chlup řádného muže, za nějž by mohli být chyceni. Krom toho jsou někteří tak nevďeční, že ač se neobyčejně baví spisem, tím více mají v nelásce spisovatele, velmi se podobající nevychovaným hostům, kteří se dají skvěle vyčastovat královskou hostinou a nakonec odcházejí domů s plnými břichy, ale beze slova díky svým hostitelům. Nuže potom lidem tak rozmlsaným, tak rozmanitých choutek, a nadto myslí tak málo pamětlivé a vděčné s chutí chtějí vystrojit na svůj náklad pohoštění!

Ale přece, milý Petře, zaříd' laskavě u Hythlodaia, oč jsem Tě svrchu žádal. Později bude vždy ještě možné poradit se o tom znovu, ovšem nebude-li mu to proti mysli. Jak vidíš, teprve po skončeném spisování začínám si trochu pozdě uvědomovat, co ještě zbývá. Stran vydání díla se budu řídit radou přátel¹² a především Tvou.

Buď zdráv, nejsladší Petře Aegidie, s předobrou svou chotí a měj mě rád jako dříve, vždyť já Tě mám rád ještě více než dříve.

¹² More myslí ovšem hlavně na Erasma Rotterdamského.

KNIHA PRVNÍ

ŘEČ ZNAMENITÉHO RAFAELA HYTHLODAIA
O NEJLEPŠÍM STAVU STÁTU,
jak ji zapsal slovitný Thomas More, měšťan
a podsudí slavného britského města Londýna

Když¹³ nedávno¹⁴ měl nejnepřemožitelnější anglický král Jindřich, toho jména Osmý, znamenitě ozdobený vlastnostmi výborného vladaře, nemálo důležitá sporná jednání s nejjasnějším vládcem kastilským Karlem,¹⁵ vyslal mě k jejich smírnému projednání jako vyslance do Flander, jakožto průvodce a druha Cuthberta Tunstalla, kterého nedávno povolal za všeobecného jásotu v čelo apelačního soudu.¹⁶ O chvalných vlastnostech tohoto nevyrovnatelného muže věru nic nepovím, ne že bych se obával, aby mi pro přátelství nebyla upírána svědecká hodnověrnost, nýbrž proto, že jeho mravní zdatnost i učenost jsou větší, než aby mohly být ode mne velebeny, a dále všude známější a proslulejší, než aby velebeny být musily, ledaže bych se chtěl podobat tomu, kdo, jak se říká, lucernou svítí na slunce.

V Bruggách – podle předchozí úmluvy – přišli nám vstříc ti, kterým ten úkol uložil vladař, mužové vesměs výborní. Mezi nimi byl vůdcem a hlavou bruggský starosta, velkolepý to muž; jinak ústy a srdcem byl kasselský¹⁷ starosta Jiří Temsicius,¹⁸ nejen školením, ale již od přírody výmluvný, nadto vynikající právník a svým nadáním i hojnou zkušeností znamenitý odborník v projednávání záležitostí. Když se po několikere schůzce nedospělo v některých věcech k dostatečné dohodě, oni rozloučivše se s námi odjeli na několik dní do Bruselu, aby se vyptali na rozhodnutí svého vladaře. Já jsem se zatím – tak se to nahodilo – odebral do Antverp. Za tamního pobytu mě často mezi jinými, ale jako host nad jiné milejší, navštívil antverpský rodák Petr Aegidius, mladý muž, který se u svých těšil veliké důvěře a čestnému důstojenství, jsa hoden nejčestnějšího. Nevím, zda je učenější či mravnější (je totiž předobry i velmi vzdělaný), nadto myslí ke všem bezelstně, k přátelům

¹³ První knihu, jak víme z Erasmoveho dopisu Huttenovi z 23. VII. 1519, napsal More teprve narychlo a dodatečně k hotové své knize druhé.

¹⁴ R. 1515 byl More vyslán králem Jindřichem VIII. do Holandska k jednání, kterak oživit obchod s vlnou po předchozím zákazu vyvážet vlnu z Anglie.

¹⁵ Pozdějším císařem Karlem V., tehdy vládcem ve Španělsku a Holandsku.

¹⁶ Diplomát Cuthbert Tunstall, pozdější biskup londýnský (1522–1530) a durhamský (1530–1559), byl tehdy Master of Rolls, předseda apelačního soudu; v tomto vysokém úřadě byl zástupcem anglického kancléře.

¹⁷ Míno flanderské město Kassel (jižně od Dunkerque), později od 17. stol. ve Francii (départ. Nord).

¹⁸ Je to humanisticky latinizované jméno z vlámského van Temseke.

však tak oddané srdečnosti, lásky, důvěry a tak upřímné náklonnosti, že bys stěží našel druhého nebo třetího, kterého by sis troufal s ním srovnávat ve všech příznacích přátelství. Vzácná je jeho skromnost. Nikoho není vzdálenější přetvářka, v nikom rozvážnější prostota. Dále je v řeči tak působivý a tak neškodně vtipný, že mi svým přesladkým obcováním a medovým rozprávěním z velké části zmirňoval touhu po vlasti a domácím krbu, po manželce a dítkách, po jejichž zhlédnutí se mi více než úzkostlivě stýskalo – byl jsem tehdy totiž již déle než čtyři měsíce vzdálen domova.

Spatřil jsem ho jednoho dne v chrámu Panny Marie, překrásném svou výstavností a taktéž věřícími velmi navštěvovaném,¹⁹ když jsem v něm byl na službách božích a po skončených obřadech se chystal vrátit odtud do hostince. Petr právě náhodou rozmlouval s jakýmsi cizincem, věku chýlíciho se k stáří, opálené tváře, dlouhých vousů, s pláštěm nedbale splývajícím z ramene, kterého jsem podle vzezření i ústroje pokládal za lodníka. Ale Petr, jakmile mě spatřil, popojde a pozdraví, a když jsem se chystal odpovědět, odvede mě maličko stranou a praví: „Vidíš jej?“ Zároveň ukazoval na toho, s nímž jsem ho předtím zhlédl v rozhovoru. „Toho,“ pokračoval, „jsem se chystal odvést odtud přímo k tobě.“ „Byl by mi přišel velmi vhod,“ odvětil jsem, „již kvůli tobě.“ „Ba,“ namítl on, „kdybys jej znal, i kvůli němu samému. Není totiž dnes na světě člověka mezi všemi smrtelníky, který by ti mohl vyprávět tolik příběhů o nepoznaných lidech i krajích, a vím, že ty jsi neobyčejně dychtiv o nich něco slyšet.“ „Tedy jsem nehádal docela špatně,“ odpověděl jsem. „Vždyť na první pohled jsem měl dojem, že je to nějaký lodník.“ „A přece,“ odvětil, „přenáramně ses zmýlil. On se sice plaví, ne však jako Palinúros,²⁰ ale jako Odysseus, ba jako Platón. Je to Rafael – tak se totiž jmenuje, rodným jménem Hythlodaios, muž latinského jazyka neznalý, ale v řeckém přeučený. Řečtině se věnoval s větší horlivostí než latině proto, že se plně oddal filozofii a zjistil, že v tomto směru není po latinsku psáno nic, co by mělo nějaký význam, kromě některých spisů Senekových a Ciceronových.

¹⁹ Míneňa je proslulá antverpská katedrála Notre-Dame.

²⁰ Palinúros, kormidelník ve Vergiliové Aeneidě (V, 833–871, VI, 337 až 383), uspán bohem spánku spadl do moře, a když doplaval k italskému břehu, byl zabit.

Otcovský statek, který měl ve své domovině – je totiž Portugalec – zanechal bratřím a z touhy pozorovat svět přidružil se k Amerigu Vespucciovi. Na třech pozdějších ze čtyř námořních výprav, o nichž lze číst již všude,²¹ vytrvale jej provázel, ale z poslední se s ním nevrátil. Usiloval totiž, a dokonce si vynutil na Amerigovi, aby sám byl mezi těmi čtyřiaadvaceti muži, kteří byli ke konci poslední výpravy zanechání v pevnůstce. A tak tam byl zůstaven, aby se poslechlo jeho ducha, zajímavějšího se více o putování než o hrob. Vždyť z jeho úst lze častěji slyšet: „Nebesa pokryjí toho, kdo nemá posmrtné schrány“ a „Odevšad je do nebes cesta stejně dlouhá.“²² Ten jeho úmysl by mu byl přišel příliš drahý, kdyby při něm nebyl vlídnou ochranou stál bůh. Když pak po odchodu Vespucciové s pěti průvodci z osazenstva pevnůstky procestoval mnoho krajin, nakonec byl podivuhodným řízením osudu zanesen do Taprobany²³ a odtud dorazil do Calicutu;²⁴ zde výhodně nalezl portugalské lodi a konečně mimo nadání přijel zpět do vlasti.“

Po tomto Petrově sdělení jsem se poděkoval, že byl ke mně tak pozorný a tolik se staral o to, abych se mohl těšit z řeči muže, s nímž, jak předpokládal, byla by mi rozmluva milá, a obrátil jsem se k Rafaelovi. Jakmile jsme se navzájem pozdravili a pronesli ony obvyklé věty, jaké se říkají při prvním setkání hostí, vykročíme odtud hned k mému domu a usednuvše tam v zahradě na sedadlo, pokryté travnatými drny, dáme se do rozmlouvání.

²¹ Portugalský plavec Amerigo Vespucci v svých *Quattuor navigationes*, vyšlých tiskem 1507, líčil mezi jiným, jak na své čtvrté výpravě minul neobývaný ostrov a přistál – kdesi pod 18. rovnoběžkou – k brazilské pevnině, opevnil tam přístav pevnůstkou a zanechal v ní 24 křesťanů se zbraněmi a se zásobami potravin postačujícími na šest měsíců. More předpokládá u svých čtenářů znalost této tehdejší novinky a obratnou literární fikci činí svého smyšleného informátora Rafaela Hythlodaiu, od něhož se mu prý dostalo zpráv o ostrově Utopii, jedním z oněch 24 mužů Amerigových.

²² Lucanus: *Pharsalia* VII, 819 (caelo tegitur, qui non habet urnam). – V původnějším znění Anaxagorova výroku (u Cicerona *Tusc. disp.* I, 104) jsou ovšem slova „do podsvětí“ místo „do nebes“.

²³ Tj. ostrov Ceylon (dnes Srí Lanka).

²⁴ Calicut (Kaliikut) byl tehdy nejvýznamnější přístav na malabarském (jihozápadním) pobřeží Východní Indie. R. 1486 sem přibyl první Evropan, Portugalec Covilham, r. 1498 zde přistal Vasco de Gama s portugalskými lodmi. Podle Calicutu dostala své jméno bavlněná tkanina kaliko.

Vypravoval nám tedy, jak po Vespucciově odchodu on i jeho druhové, kteří zůstali v pevnůstce, schůzkami a lichotkami počali se ponenáhlu sbližovat s obyvateli tamní země a brzy se stýkat s nimi nejenom všedně, ale i přátelsky, a také jak počali být milými a drahými jistému knížeti, jehož vlast a jméno mi vypadlo z paměti. Vypravoval, jak jeho štědrostí byla jemu i jeho pěti průvodcům poskytnuta hojnost zásob a cestovních potřeb spolu s velmi spolehlivým vůdcem cesty, kterou podnikali po vodě v člunech, po souši ve voze. Ten je měl zavést k jiným knížatům, ke kterým směřovali opatření jsouce bedlivým doporučením. Po mnohadenních cestách vskutku našli – tak vypravoval – městečka i města a velmi lidnaté státy s neobyčejně pozoruhodným státním zřízením.

V rovníkových končinách a dále odtud po obou stranách v pásu vymezeném asi šířkou sluneční dráhy leží prý rozsáhlé pouště, vyschlé ustavičným vedrem; všude tam pusté a neutěšené vzezření krajiny, vše hrozné a nepěstěné, obývané šelmami a hady a konečně i lidmi neméně dravými, než jsou šelmy, a rovněž neméně škodlivými. Pronikneš-li však dále, shledáš, jak se vše stává ponenáhlu mírnějším: podnebí méně drsné, půda pokrytá potěšující zelení, povaha živočišstva mírumilovnější. Nakonec se otevřou národy, města a městečka, a v nich čilý pozemní i námořní obchod nejenom mezi nimi a sousedy, ale i s kmeny daleko rozsetými.

Odtud mu prý vznikla možnost navštívit mnohé země na všechny strany, protože se nevystrojovala žádná loď, aby na ni nebyli on i jeho druhové co nejochotněji připouštění.

Vypravoval, že lodi, které spatřili v prvních krajinách, měly rovné trupy; jejich plachty byly ze sešitých pruhů papýru nebo rostlinných listů, někde z kůže; později však našli lodi s trupy vybíhajícími do špičky a s plachtami konopnými; konečně lodi vesměs podobné našim. Lodníci nebyli neobeznámeni s mořem i s hvězdami. Avšak nesmírně se jim prý zavděčil tím, že jim prozradil užívání magnetky, jíž předtím zholá neznali. Proto se také dříve jen s ostychem svěřovali moři, a to ještě jen v létě; nyní však v naprosté důvěře v onu magnetickou střelku opovrhují zimou, spíše bezstarostně než bezpečně, takže je nebezpečí, aby ta věc, která byla myšlena jako pramen velikého dobra pro ně, nestala se jim z nerozváznosti příčinou mnohých pohrom.

Bylo by dlouhé vykládat a také to není cílem tohoto spisu, co na každém místě Rafael spatřil. Snad to vypíšeme jindy, obzvláště vše to, co by bylo s prospěchem dobře znát, jako jsou především ony zjevy, které kde u civilizovaných národů spatřil jakožto správná a rozvážná zařízení. Na takové věci jsme se ho totiž velmi dychtivě vyptávali a také on o nich velmi ochotně rozprávěl. Stranou přitom zůstaly dotazy na zjevy zrůdné, nad něž nic není méně nového; vždyť Skyllý,²⁵ rvavé Kelainy,²⁶ lidožroutské Laistrygony²⁷ a strašlivé zrůdy toho druhu mohl bys nalézt téměř všude, kdežto občany se zdravými a moudrými zřízeními nenajdeš jen tak kdekoliv. A jako si všímal u oněch nových národů mnohého, co u nich bylo zvráceně zavedeno, tak vypočítával nemálo toho, co může sloužit za vhodný příklad k nápravě omylů našich měst, národů, kmenů a království. Ale, jak jsem řekl, to vše připomenu jindy. Nyní toužím podat zprávu jen o tom, co vykládal Rafael o mravech a zřízeních Utopijských. Ovšem předeslat musím rozhovor, jímž se jakoby postupným řetězem došlo ke zmínce o tom státě.

Když Rafael velmi rozvážně vypočetl různá pochybení zde i tam, na obou stranách zajisté velmi četná, a potom, co je u nás a co zase u nich zařízení moudřejší – ovládá totiž mravy a zřízení každého národa tak, jako by byl v každém z míst, která navštívil, prožil celý život – vysloví mu Petr svůj obdiv. „Věřu se divím, milý Rafaele,“ pravil, „proč se nepřidružíš k některému králi; vždyť bezpečně vím, že mezi nimi není žádný, u něhož bys nedošel neobyčejné obliby. Svou učeností a svou znalostí krajů i lidí jsi totiž způsobilý každého krále nejen bavit, nýbrž i příklady poučovat a radou podporovat. Zároveň bys tímto způsobem znamenitě prospěl i svému postavení a mohl bys být velikou podporou zájmům celé své rodiny.“

„Pokud jde o rodinu,“ odpověděl Rafael, „nemůže mě tvá připomínka rozehřát. Myslím totiž, že jsem svým povinností k ní dostal dost slušně. Vždyť všechno to, čeho se jiní vzdávají teprve ve stáří a v nemoci, ba čeho se jen neradi vzdávají tehdy, kdy to sami již nejsou schopni držet, všechno to jsem rozdál příbuzným a přátelům už v době, kdy jsem byl nejenom svěží

²⁵ Skylla, šestihlavá báječná obluda, číhající na plavce, kteří pluli pod její skálou.

²⁶ Kelainó, jedna z Harpyjí, okřídlených báječných lupiček.

²⁷ Laistrygoni, báječní obři lidožrouti.

a zdrav, ale dokonce mlád. A myslím, že by se měli touto mou štědrostí spokojit a nevyžadovat ani nevyčkávat nadto, abych se v jejich zájmu dával do posluhování králům.“

„Hezky jsi to řekl,“ pravil Petr, „ale mne ani nenapadlo, abys králům posluhoval, nýbrž přisluhoval.“

„Mezi obojím nevidím jiného rozdílu,“ namítl Rafael, „nežli ve změněné předponě.“

„Ale, ať to již nazveš jakýmkoli slovem,“ opáčil Petr, „přece jsem přesvědčen, že je to prostředek, jak nejenom jiným být soukromě i veřejně užitečným, nýbrž i vlastní své postavení učinit šťastnějším.“

„Šťastnějším bych je měl učinit,“ odpověděl Rafael, „užitím prostředku, který se mi z duše přičítí? Vždyť nyní si žiji, jak chci – a této výhody se tuším dostává jen mizivému počtu dvořanů! Ostatně je dostatek těch, kteří se ucházejí o přátelství mocných; nemusíš si proto myslit, že vzejde zvláštní škoda, budou-li nuceni se obejít beze mne nebo bez toho či onoho z lidí mně podobných.“

Tu jsem do rozmluvy zasáhl já: „Je jasné, milý Rafaele, že nedychtíš ani po jmění, ani po moci. A věru muže tvého smýšlení si vážím a vzhlížím k němu s nemenší úctou než ke komukoli z obzvláště mocných tohoto světa. Jinak však myslím, že bys jednal způsobem plně důstojným sebe i svého smýšlení tak ušlechtilého, tak v pravdě filozofického, jestliže by ses zařídil tak, abys i za cenu nějaké osobní nevýhody propůjčil své nadání a píli veřejnosti. A to bys nikdy nesplnil s takovým užitekem, jako staneš-li se rádcem některého velikého vladaře a přivedeš-li jej přesvědčováním – nepochybuji ani v nejmenším, že se ti to podaří – k počinům práva a počestnosti. Vždyť vladař je oním nevysychajícím zdrojem, z něhož se na všechen lid takřka vylévá proud všeho dobra i zla. A kterémukoli králi budeš moci být rádcem znamenitým: máš v sobě tak dokonale učenost, že se obejde i bez valné praxe, stejně jako zase tak bohatou zkušenost, že někdy ani nevyžaduje teorie.“

„Dvojnásob se mýlíš, milý More,“ odpověděl Rafael, „předně ve mně, za druhé ve věci samé. Ani totiž nemám oné schopnosti, kterou mi přikládáš, a i kdybych ji nakrásně měl, přece tím, že bych svou volnost nevýhodně zaměnil vázaností, nijak bych neprospěl veřejnosti.“

Vždyť především vladaři sami – snad všichni bez rozdílu – raději se zaměstnávají oborem válečnickým, v kterém se nijak nevyznám ani vyznat se netoužím, nežli těmi druhy umění, která slouží míru, a mnohem více usilují o to, jak by neprávem nabyli nových říší, než jak by nabytá území dobře spravovali.

Kromě toho ze všech královských rádců není nikdo, kdo by buď skutečně nebyl tak chytrý, aby potřeboval rady druhého, anebo si aspoň takovou chytrost sám nepřikládal. Ledaže mnozí lichometně pochlebují i nejpošetilejším nápadům osob požívajících největšího vlivu u vladaře, které si chtějí svým příkyvováním zavázat. Ba věru, tak to již zařídila příroda, že každému nejvíce lahodí jeho vlastní výtvor. Tak se i havran zhlíží v havráněti a opice má zalíbení v opičátku. Zkuste to a v takovém sboru lidí, závistivě zhlížejících na vše cizí a zamilovaných do všeho domáciho, navrhnete něco, o čem jste se dočetli, že bylo v jiných dobách zavedeno, nebo o čem jste se na vlastní oči přesvědčili, že v jiných krajích je zavedeno: jakmile to uslyší, budou si počínat právě tak, jako by byla ohrožena pověst celého jejich věhlasu a jako by potom oni měli platit za úplné hlupáky, nebudou-li schopni nalézt, co by na cizím objevu vytkli jako vadu. A nebudou-li se mít čeho chopit, utekou se k tomuhle: ‚Toto se líbilo,‘ řeknou, ‚naším předkům; jejich moudrosti kéž bychom se vyrovnali!‘ A s takovými slovy si usednou v domnění, že znamenitě uzavřeli rozpravu. Jako by bylo nějaké veliké nebezpečí, kdyby se ukázalo, že je někdo v něčem moudřejší než jeho předkové! Ve skutečnosti s tím, co předkové opravdu dobře zavedli, loučíme se s naprostým klidem; naproti tomu mohlo-li se v něčem učinit prozíravější opatření, horlivě se chápeme zvyklosti jako záminky a držíme se jí zuby nehty! A tak jsem na takové pyšné, zpozdlé a nevrle úsudky často narazil v různých zemích, jednou také v Anglii.“

„Prosím tě,“ pravil jsem, „tys byl také u nás?“

„Byl,“ odpověděl Rafael, „a strávil jsem tam několik měsíců, nedlouho po pohromě oné občanské války, kterou vedli západní Angličané proti králi a jež se skončila jejich žalostnou porážkou.²⁸ Z té doby za mnoho vděčím ctihodnému otci Johnu

²⁸ Narážka na povstání cornwallských horalů proti Jindřichu VII. a jejich porážku u Blackheathu r. 1497.

Mortonovi, canterburskému arcibiskupovi a kardinálu, potom také anglickému kancléři.²⁹ Byl to muž, milý Petře – obracím se jen na tebe, protože co povím, je Morovi dobře známo³⁰ – stejně vážený jako rozumný a úctyhodně ctnostný. Jeho postava byla prostřední výšky, nenachýlená věkem, byt' pokročilým. Tvář vzbuzující úctu, ne hrůzu; ve styku nebyl nepřístupný, ale opravdový a vážný. Jeho libůstkou bylo někdy spustit na prosebníky s jistou drsností, ostatně nijak urážlivou. Činil tak, aby vyzkoušel, jakou bystrost a duchapřítomnost kdo dá najevo. Objevila-li se, ovšem aniž zabíhala v nestoudnost, měl z takové duchapřítomnosti radost jako z vlastnosti, která mu byla blízká, a vítal ji jako známku způsobilosti k jednání. Jeho řeč byla vybroušená a účinná; veliké měl vědomosti právní, bystrost nevyrovnatelnou, paměť až zázračně znamenitou – tolik ji, od přirozenosti výbornou, zdokonalil učením a cvičením. V době, kdy jsem byl přítomen, měl jsem dojem, že jeho radám nejvíce důvěřoval král,³¹ hojně se o ně opíral i stát. Vždyť téměř od začátku svého jinošství, rovnou ze školy, se octl u dvora, po všechen svůj věk se pohyboval mezi nejdůležitějšími úkoly a ustavičně zmítán rozmanitým prouděním štěstěny naučil se uprostřed mnoha velikých nebezpečí onomu rozváznému rozhledu, který, byl-li takto získán, nesnadno se vytrácí.

Čirou náhodou jednoho dne, kdy jsem byl u jeho stolu, byl přítomen nějaký neknež, znalý vašich zákonů. Ten – nevím již, jak se k tomu námětu dostal – začal obšírně vychvalovat tamní říznou spravedlnost, jaká se tam tenkrát uplatňovala proti zlodějům. Vypravoval, že je všude věšejí a někdy že jich visí až dvacet na jednom kříži. Přitom říkal, že se tím silněji diví, jakým učarováním se děje, že ačkoliv jen málokdo unikne trestu, přece všude řádí tak mnoho zlodějů. Tu jsem se ozval já – u kardinála jsem se totiž mohl odvážit svobodně promluvit: „Nic se nediv, protože takovéto trestání zlodějů jde jednak nad spravedlnost, jednak proti obecnému obyčeji. Je totiž na potrestání krádeží příliš kruté, zato na jejich zamezení nepo-

²⁹ John Morton, arcibiskup canterburský 1486–1500, od r. 1493 kardinál, byl v letech 1487–1500 anglickým lordem kancléřem.

³⁰ Jako dvanáctiletý chlapec nastoupil More r. 1490 jako páže na dvoře arcibiskupově.

³¹ Jindřich VII.

stačuje. Vždyť ani prostá krádež není zločin tak ohromný, aby musil být smyt utracením života, ani žádný trest není dost veliký, aby zdržel od kradení ty, kteří nemají jiné možnosti obživy. A tak se zdá, že nejenom vy, nýbrž i značná část tohoto světa, napodobíte špatné učitele, kteří žáky raději bijí nežli učí. Vyhlášují se totiž za krádež těžké a hrozné tresty, ačkoli mnohem spíše by se bylo třeba postarat o nějakou možnost obživy, aby na nikoho nedoléhala tak ukrutná nutnost zprvu krást, potom přijít o život.“

„Ale,“ namítl onen, „o to je s dostatek postaráno: jsou tu řemesla, je tu zemědělství – odtud by bylo možno nalézt prostředky k živobytí, kdyby o své újmě nechtěli být zlosyny.“

„Touhle námitkou neunikneš,“ odpověděl jsem. „Nuže především ponechme stranou ty, kteří se často vracejí domů z válek cizozemských nebo občanských zmrzačení, jako nedávno u vás z bitvy cornwallské³² a nedlouho předtím z tažení francouzského,³³ takoví lidé dali své údy v oběť za vlast nebo za krále, jejich invalidita jim nedovoluje provozovat staré řemeslo, jejich věk jim brání naučit se novému. Ale, opakuji, ty ponechme stranou, protože k válkám dochází jen občas. Pohledme však na to, co se děje dnes a denně. Tedy: Příliš mnoho je šlechticů. Ti nejenom sami žijí v zahálce jako trubci z práce jiných, totiž obdělavatelů svých statků, a je odírají až na kůži (tento jediný druh hospodárnosti znají lidé, kteří jinak rozhazují až k zžebračení), nýbrž mají kolem sebe také zástup zahálčivých průvodců, kteří se nikdy nevyučili nějakému početnému způsobu, jak si opatřit živobytí. Takovíto lidé, jakmile pán zemře anebo sami se rozstůní, ihned jsou vyhozeni. Neboť jednak páni raději živí zahálčivé než nemocné, jednak často dědic umírajícího nestačí hned živit otcovskou čeládku. Tu ti lidé řízně hladovějí, nedají-li se řízně na loupežení. Vždyť co jim zbývá? Když totiž potulováním zbídačeli oděv i zdraví, lidí nemocí znetvořených a v cáry oděných neráčí přijmout urození páni. Ale neodvažují se to učinit ani sedláci, dobře vědouce, že kdo zhýčkán zahálkou a rozkošemi, opásán kordem a ozbrojen štítem mívá ve zvyku s tváří větroplacha přehlížet vše kolem

³² Viz pozn. 28.

³³ Míneho je tažení proti francouzskému králi Karlu VIII., když se r. 1491 zmocnil vévodství bretaňského.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy ***Utopie***.

Pokud se Vám ukáзка líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.